

Marcin Kolasa

Powstańcze groby w ikonografii Muzeum Historii Kielc

Studia Muzealno-Historyczne 5, 143-152

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marcin Kolasa (Muzeum Historii Kielc)

Powstańcze groby w ikonografii Muzeum Historii Kielc¹

Tematem niniejszego artykułu jest przedstawienie fragmentu zbiorów ikonograficznych Muzeum Historii Kielc, tematyką związanych z powstaniem 1863 r.

W 2011 r. muzeum nabyło zbiór fotografii ukazujących (w zasadniczej jego części) mogiły powstańców styczniowych. Fotografie prawdopodobnie pochodzą z przedwojennych zbiorów Tadeusza Szymona Włoszka, kustosa Muzeum PTK w Kielcach.

Pierwsza część tekstu dotyczy przypuszczalnej proveniencji prezentowanego zbioru, następnie przedstawiona będzie jego krótka charakterystyka z omówieniem poszczególnych fotografii i ich bohaterów.

Przedmiotem badań pozostaje ustalenie autorstwa i pochodzenia fotografii. Według informacji uzyskanych od osoby oferującej fotografie pochodzą one ze zbiorów Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Być może uda się potwierdzić w źródłach, że taka akcja dokumentacyjna była oficjalnie prowadzona przez kieleckich krajoznawców, lub że któryś z nich (może sam Tadeusz Szymon Włoszek, weteran powstania) prowadził ją na własny użytek, poza zinstytucjonalizowanymi działaniami. Przyjąłem wstępnie, że fotografie te (jak i przypuszczalnie wiele innych, które nie trafiły do muzealnych zbiorów) mogły być wykonywane i gromadzone na potrzeby instytucji, do których zadań należała opieka nad cmentarzami i grobami powstańców. W interesującym nas przedziale czasowym, czyli w latach międzywojennych, sprawy cmentarzy wojennych i grobów powstańczych znajdowały się w gestii Ministerstwa Robót Publicznych (od 1923 r.). W jego ramach powstał Oddział Grobów Wojennych, a w Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych Urzędu Wojewódzkiego Referat Grobów Wojennych. Po likwidacji Ministerstwa Robót Publicznych (w 1932 r.) groby wojenne znalazły się w gestii Ministerstwa Spraw Wojskowych, a referat grobownictwa wojennego przejął Wydział Komunikacyjno-Budowlany Urzędu Wojewódzkiego (zajmujący się właśnie m.in. opieką nad cmentarzami i grobami powstańców)².

W okresie międzywojennym działały też organizacje społeczne, tj. Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów czy Towarzystwo „Polski Żałobny Krzyż”. Miejscami pochówku zajmowały się również lokalne społeczności i oczywiście bliscy zmarłych.

Na szeroką skalę podjęto działania mające na celu identyfikację miejsc pochówków, renowację lub budowę nagrobków i pomników, identyfikację i upamiętnienie innych miejsc związanych ze zrywami narodowowyzwoleńczymi, w tym z powstaniem styczniowym. Dokumentem tych starań jest okazałe wydawnictwo *Pomniki bojowników o niepodległość 1794–1863*, opracowane przez Henryka Mościckiego, wydane nakładem Wydawnictwa Ministerstwa Robót Publicznych w 1929 r. Znalazło się w nim ponad 300 fotografii i opisów mogił i pomników. W posłowniu znalazł się następujący fragment: „Wydawnictwo niniejsze ma na celu zachowanie obecnym i przyszłym pokoleniom widomych znaków czci dla bohaterów walk o niepodległość Polski. [I dalej] przy

1 Pierwotna wersja tekstu została wygłoszona na konferencji naukowej *Z dziejów powstania styczniowego* w Kielcach, zorganizowanej przez Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego Księża Pallotyni na Karczówce, Archiwum Państwowe w Kielcach i Muzeum Historii Kielc w Kielcach, Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, która odbyła się 23 stycznia 2013 r. w klasztorze na Karczówce

2 „Kielecki Dziennik Wojewódzki” 1937, nr 22 z 18 października, poz. 227.

gromadzeniu materiału ilustracyjnego natrafiono na znaczne trudności, zarówno przy odszukiwaniu mogił i grobowców, jakoteż przy dokonywaniu zdjęć, często w warunkach niekorzystnych lub z konieczności przy pomocy aparatów amatorskich. Okoliczności te utrudniały również w znacznym stopniu sporządzenie wyraźnych i dokładnych reprodukcji. Zdajemy sobie nadto sprawę, że wydawnictwo niniejsze nie obejmuje wszystkich, rozsianych w całej Polsce, mogił Jej bohaterów; braki te w miarę możliwości w przyszłości uzupełnimy”.

Zbiór fotografii, które trafiły do muzeum przystaje do charakterystyki zamieszczonej w cytowanym posłowniu. Liczy w sumie 21 fotografii, z czego 17 związanych jest z powstaniem styczniowym. Ukazują one mogiły powstańcze, miejsca straceń, nagrobki weteranów powstania oraz inne miejsca upamiętnione w związku z powstaniem. Miejsca te znajdują się w przeważającej części na terenie dzisiejszego województwa świętokrzyskiego oraz w pojedynczych przypadkach małopolskiego i śląskiego. Jedna fotografia pochodzi z Kielc, 5 z Wąchocka i okolic, 2 z Bodzentyna, 2 z Niekłania, dalej Chlewiska, Stefanków k. Chlewisk, Ewelinów, Święta Katarzyna, Ilża, Koniecpol, Lelów. Poza tym w zbiorze znajdują się także 4 fotografie niezwiązane z powstaniem styczniowym: z Bąkowa, Ilży oraz 2 z Radestowa.

Fotografie wykazują jednorodność pod względem formy. Wszystkie wykonane są w sepii, mają format pocztówkowy, posiadają odręczne opisy sporządzone ołówkiem na odwrotach. Opisy sugerują wstępny, szkicowy charakter tej dokumentacji. Nie mają one formy usystematyzowanej, podanej w ramach ogólnego schematu. Są to krótkie opisy zwykle zawierające podstawowe informacje o obiekcie, nazwisko zmarłego, lokalizację. Nie są wolne od nieścisłości, błędów. Czasem zamieszczano w nich informacje dodatkowe, wykraczające poza umieszczone na nagrobku czy pomniku. Poza tym, w przypadku gdy wygląd prezentowanego obiektu uległ w ciągu dziesięcioleci upływających od momentu wykonania fotografii znacznym zmianom, opis stanowi kluczowy element umożliwiający identyfikację. Fotografie mają dokumentacyjny, można powiedzieć wglądówkowy charakter. W większości przypadków uderza ich niedoskonałość techniczna. Wydaje się, że chodziło bardziej o ukazanie miejsca, niż o wykonanie szczegółowej dokumentacji danej mogiły. Dokumentowano stan faktyczny, w jakim znajdował się dany obiekt – brak widocznych śladów oczyszczenia terenu, porządkowania dla poprawienia ekspozycji. Pamiętajmy też o trudnościach technicznych, z jakimi trzeba było się wówczas zmierzyć przy fotografowaniu w terenie.

W zbiorze można wydzielić kilka grup fotografowanych obiektów. W pierwszej widnieją mogiły poległych w powstaniu, w których pochówek oznaczony jest tylko krzyżem lub kamieniem nagrobnym, bez adnotacji o powstańczym rodowodzie zmarłego. Czasem na fotografii widnieją miejsce, bez krzyża czy płyty nagrobnej, które tradycja i pamięć ludzka przechowała jako miejsce pochówku powstańca styczniowego. Władze zaborcze zabraniały upamiętniania poległych, a mogiły rozsiane po polach i lasach miały być przenoszone na cmentarze. Ale i tak miejsca potyczek, straceń i pochówków oznaczano, najczęściej ziemnym lub kamiennym kopcem, głazem narzutowym, drewnianym krzyżem. Takie właśnie miejsca widnieją w tej pierwszej grupie fotografii. I to one w szczególnym stopniu wymagały działań, czy to z ramienia administracji, przez Okręgową Dyрекcję Robót Publicznych, czy też organizacji społecznych, jak wymieniane już Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów i Towarzystwo „Polski Żałobny Krzyż” oraz lokalnej społeczności. Należy zaznaczyć, że pierwsze działania na rzecz upamiętnienia powstania były możliwe już w zasadzie od 1905 r., kiedy to zniesiona została w Królestwie Polskim cenzura prewencyjna i pojawiały się w druku relacje i wspomnienia, opracowania historyczne czy wreszcie nekrologi i noty o powstańcach. W dużej, oficjalnej skali takie działania, będące świadectwem trwania w świadomości zbiorowej pamięci o powstaniu, pojawiły się w późniejszych latach w czasie I wojny

światowej. I tu można przywołać takie akcje, jak fundowanie pamiątkowych krzyży. Przykładem jest chociażby ustawienie krzyża pamiątkowego w 1916 r. na Karczówce. Zwyczaj upamiętnienia na płycie nagrobnej udziału w powstaniu rozwijał się swobodnie w niepodległej Polsce. Na wielu nagrobkach zmieniano lub dodawano napisy.

Znaczenie miała też podjęta od lat dwudziestych przez państwo polskie akcja honorowania weteranów, przyznanie im stopni oficerskich i rent wojskowych oraz innych przywilejów, przejawiająca się także w dbaniu o groby powstańców.

Drugą grupę stanowią fotografie prezentujące dobrze zachowane i utrzymane nagrobki, zbiorowe mogiły i pomniki, ustawione w miejscach straceń, wystawione lub poddane przebudowie już po odzyskaniu niepodległości, na których umieszczone zostały napisy głoszące, że pochowany był uczestnikiem powstania. Jak pokażą omówione poniżej przykłady, są to zarówno lakoniczne informacje: powstaniec, weteran powstania, jak i napisy o emocjonalnym charakterze, podkreślające ofiarę zmarłego, smutek i żal rodziny, a jednocześnie poczucie obowiązku i patriotyzm.

W zbiorze znajdują się też 2 fotografie nie tyle upamiętniające miejsce pochówku, co związane z powstaniem przez fakt pobytu oddziałów powstańczych, przedstawiające tablicę pamiątkową na Polanie Langiewicza koło Wąchocka.

Fotografie ukazują stan mogił i innych miejsc pamięci zarówno przed podjęciem działań przez Okręgową Dyрекcję Robót Publicznych czy Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów i „Polski Żałobny Krzyż”, jak i już po nich, prezentując ich efekt (mogiła powstańców w Wąchocku czy tablica na Polanie Langiewicza). Dokumentują to sprawozdania Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych i stowarzyszeń oraz relacje rodzinne. Informacje na ten temat zostały zamieszczone przy opisach poszczególnych fotografii. Prace te były prowadzone także w okresie późniejszym po II wojnie i są kontynuowane wspólnie.

Nieocenioną pomocą w identyfikacji i opracowaniu fotografii była dokumentacja, którą od lat prowadzi mgr inż. Jerzy Kowalczyk, prezentowana zarówno w publikacjach, jak i za pośrednictwem strony internetowej, dostępnej m.in. na serwerze Muzeum Historii Kielc pod adresem www.powstanie1863.muzeumhistoriikielc.pl.

Poniższe zestawienie zawiera krótką charakterystykę fotografii, zawierającą kolejno: numer inwentarzowy, tytuł fotografii, opis fotografii i uwagi dotyczące bohaterów i dalszych losów miejsc ich pochówków i pamięci, aż do czasów współczesnych.

1. MHKi/Mat/2586

Nagrobek weterana Jana Gajerskiego na cmentarzu Starym w Kielcach

Płyta kamienna na cmentarzu Starym w Kielcach, leżąca wśród roślinności, na szczycie wykuty krzyż i poniżej napis: S.P. / JAN / GAJERSKI / EMERYT / UCZESTNIK POWSTANIA 1863 / UR. D. 8. 12. 1839 R. / ZM. D. 17. 3. 1913 R. / SPOKÓJ JEGO / DUSZY. Wokół fotografii wąski biały margines, z lewej szerszy, na nim napis ołówkiem: Jan Gajerski emeryt uczestnik powst 1863 r. Kielce cment. parafj. Stary. Na odwrocie nadruk pocztówkowy i napis ołówkiem: Kielce Stary cmentarz Mogiła Jana Gajerskiego powstańca 1863 r.”

Jan Gajerski był urzędnikiem kancelistą w Sławkowie, kiedy opuścił urząd i przyłączył się do powstania. Dostał się do niewoli, przez pół roku więziony był w Kielcach, a następnie zesłany na Sybir. Z zesłania wrócił w 1875 r. Zamieszkał w Kielcach, zmarł w 1913 r. Już po odzyskaniu niepodległości została położona płyta nagrobna z informacją o jego uczestnictwie w powstaniu. W latach osiemdziesiątych i w 2007 r. zostały przeprowadzone prace renowacyjne.

2. MHKi/Mat/2587

Nagrobek Karola Ziemlińskiego w Wąchocku
Nagrobek poległego pod Wąchockiem powstańca 1863 r. na cmentarzu parafialnym w Wąchocku – żeliwny prostopadłościenny postument, z trójkątnymi frontonami i wysokim żeliwnym krzyżem ażurowym na zwieńczeniu; na boku postumentu widoczny napis PRZECHODNIU / ZMÓW / ZDROWAŚ MARYA / ZA JEGO DUSZĘ i trudno czytelne: BOŻE PRZYJM GO DO SWEJ CHWAŁY; nagrobek otoczony niskim ażurowym ogrodzeniem, stojący wśród gęstwiny roślinności. Na odwrocie napis ołówkiem: „Karol Ziemliński oficer 1863 Wąchock”.

Karol Ziemliński, nadleśniczy i wójt w dobrach Sarnowskich, zebrawszy oddział przybył do obozu Langiewicza. Zginął w bitwie pod Wąchockiem.

Nagrobek istnieje do dziś. Na tablicach znajdujących się na pozostałych ścianach postumentu widnieją napisy: TU SPOCZYWA SP. KAROL ZIEMIŃSKI POLEGŁY BOHATERSKO W DNIU 3 LUTEGO 1863 ROKU POD WĄCHOCKIEM ŻYŁ LAT 39 oraz OPUŚCIŁ ZONĘ DZIATKI ABY BRONIĆ WSPÓLNEJ MATKI MĘŻU DROGI UKOCHANY BÓG CIĘ ZBAWI ZA TWE RANY.

3. MHKi/Mat/2588

Nagrobek weterana powstania Brunona Michała Pohoskiego w Wąchocku

Cmentarz parafialny w Wąchocku – leżąca płyta z piaskowca/?, z płaskorzeźbionym krzyżem oraz gałązką na szczycie, poniżej kuty napis: ŚP / BRUNON MICHAŁ POHOSKI / WYCHOWANIEC B. SZKOŁY GŁÓWNEJ / UCZESTNIK POWSTANIA 1863 R. / UR. 16 IX 1845 R. ZMARŁ 30 XI 1922 R. / NAJSZLACHETNIEJSZY CZŁOWIEK / NAJLEPSZY OJCIEC ZOSTAWIŁ PO / SOBIE NIEUKOJONY ŻAŁ W SERCACH / DZIECI I RODZINY / WIECZNY MU POKÓJ. Ogrodzenie z czterech słupków z piaskowca, połączonych metalowymi prętami, przed ogrodzeniem trudno czytelna, blaszana tabliczka z napisem: ŚP / Michał POHOSKI / przeżywszy lat 78 / zmarł 30 listopada 1922. W tle roślinność. Na odwrocie fotografii opis ołówkiem: Pomnik Pochowskiego / Brunon Michał / Pohowski / ur. 1822 / Powstaniec 1863.

4. MHKi/Mat/2589

Nagrobek księdza Ludwika Woźniakowskiego na cmentarzu w Chlewiskach

Obelisk z głazów, zwieńczony kamiennym krzyżem z rzeźbioną fakturą imitującą pień drzewa i koroną cierniową; na centralnym kamieniu kuty napis: Ś.P. / K.S. LUDWIK / WOŹNIAKOWSKI / PROBOSZCZ TUTEJSZY / PRZEŻYWSZY LAT 67 / ZM. D. 18 WRZEŚNIA 1913 / POLECAMY DUSZĘ JEGO / MODLIWYM PARAFJAN / RODZINA; nagrobek wśród gęstwiny krzaków i drzew, widoczny fragment ogrodzenia z kamiennym słupkiem i przechodzącymi przez niego metalowymi prętami; przed mogiłą wbity w ziemię krzyżyk o ramionach zakończonych kulkami. Na odwrocie nadruk pocztowy i napis ołówkiem: Mogiła księdza Ludwika Woźniakowskiego w Chlewiskach / Sybirak ranny w czoło 2 razy pod Wirem.

Ludwik Woźniakowski brał udział w powstaniu jako 17-letni młodzieniec. Ciężko ranny w bitwie pod Wirem. Wstąpił do seminarium w Kielcach i otrzymał święcenia. W 1876 zesłany na Sybir, skąd powrócił w 1881 r. Zmarł w 1913 r. w Chlewiskach.

5. MHKi/Mat/2591

Mogiła kapitana wojsk powstańczych Stanisława Dobrogojskiego „Grzmota” na cmentarzu w Niekłaniu

Mogiła ziemna z żeliwnym krzyżem, umiejscowiona pod kamiennym murem. Po lewej stronie brzoza. W tle za murem pola. Na odwrocie opis ołówkiem: Mogiła oficera / wojsk Powstańczych / Stanisław Grzmot / Dobrogojski / w Niekłaniu / Ojciec jego był kolegą Łukasiewicza W / Czachowski.

Stanisław Dobrogojski był kapitanem Smoleńskiego Pułku Piechoty w kieleckim garnizonie, gdzie organizował przygotowania do powstania. W połowie stycznia został jednak przeniesiony do Waśniowa, skąd nie udało mu się dotrzeć w miejsce koncentracji. Przyłączył się do powstania pod koniec marca, wstępując do oddziału Dionizego Czachowskiego. Zginął w bitwie pod Stefankowem 21 kwietnia. Ojciec jego wraz z Walerianem Łukasiewiczem należał do Narodowego Towarzystwa Patriotycznego. W 1936 r. na mogile postawiony został kamienny nagrobek. Obecnie odnowiony, z tablicą zamocowaną przez UM Stąporków w 1999 r.

6. MHKi/Mat/2595

Mogiła żołnierzy rosyjskich poległych w bitwie z powstańcami, stoczony 22 kwietnia 1863 r. pod Stefankowem koło Chlewisk

Widok na kamiennie-ziemną mogiłę z drewnianym krzyżem, dalej rosnąca za mogiłą sosna i zalesione pagórki. Teren otoczony drewnianym ogrodzeniem. Na odwrocie linia-tura kartki pocztowej i odręczny opis ołówkiem: Mogiła żołnierzy rosyjskich z 1863 r. na gorach pod Stefankowem gmina Chlewiska.

Wg informacji udzielonych przez sekretarza gminy Chlewiska Grzegorza Hylckiego, na terenie której leży Stefanków, kopiec z krzyżem nadal stoi.

7. MHKi/Mat/2592

Krzyż upamiętniający miejsce powieszenia przez Rosjan powstańca styczniowego Stanisława Zygadlewicza w Bodzentynie

Widok na żeliwny krzyż z wieńcem cieniowym na przecięciu ramion. Krzyż na murowanym, trójstopniowym cokole. W tle pola uprawne. Po prawej stronie w głębi widoczny fragment muru cmentarza parafialnego w Bodzentynie. Na odwrocie liniatura kartki pocztowej i odręczny opis ołówkiem: Tu był powieszony powstaniec Zegadłowicz Anton/?/ w Bodzentynie / Zegadłowicz czy Zegadlewicz.

Krzyż postawiony w 1916 r., około 1980 r. nieznacznie go przesunięto i umieszczono przy nim tablicę pamiątkową ku czci Karola Zygadlewicza (brata Stanisława, też powstańca), ufundowaną przez prawnuka Waława. Badając materiały źródłowe J. Kowalczyk ustalił, że na łące pod cmentarzem stracony został Stanisław Zygadlewicz.

8. MHKi/Mat/2597

Miejsce pochówku powstańca z 1863 r. Jana Pietrała obok kaplicy grobowej Wincentego Janikowskiego w Świętej Katarzynie

Widok na kapliczkę i teren tuż przed nią. Kapliczka w ujęciu z przodu, z prawej strony. Wokół fotografii wąski biały margines. Na odwrocie liniatura kartki pocztowej i odręczny opis ołówkiem: Mogiła (pod modrzewiem) powstańca / w kapliczce autograf Żeromskiego / Na Św. Katarzynie / Kaplica ...

Jan Pietral z Wincentym Łakomcem zostali schwytani przez Rosjan w czasie wykonywania wyroku na zdrajcy Wincentym Janicy, a po siedmiu dniach straceni. Fotografia dokumentuje stan sprzed 1929 r., kiedy to, jak podaje sprawozdanie Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Kielcach, usypano w tym miejscu kopiec ziemny, ustawiono drewniany krzyż i wykonano drewniane ogrodzenie. Miała się

na nim znajdować tabliczka z napisem: Jan Pietral powstaniec 1863 r., ale w wydany w 1937 r. przewodniku Sylwestra Kowalczewskiego po Łysogórach miejsce to opisane było jako mogiła bezimiennego powstańca 1863 r. Obecnie w tym miejscu znajduje się ogrodzony kopczyk z nowym krzyżem i tabliczka z datą 1863 r.

9. MHKi/Mat/2593

Mogiła powstańców styczniowych na cmentarzu w Bodzentynie

Widok na żeliwny krzyż na murowanym cokole oraz płytę nagrobną, na której złożono kwiaty. Całość ogrodzona. W tle drzewa i krzewy. Na odwrocie liniatura kartki pocztowej i odręczny opis ołówkiem: Mogiła powstańców w Bodzentynie.

Pomnik na mogile powstańców wybudowany i uroczyscie poświęcony w 1917 r. Po dziesięciu latach w 1927 r. został odnowiony przez władze gminy, co zostało udokumentowane w protokole Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych. W 2005 r. staraniem Towarzystwa Przyjaciół Bodzentyna wykonano renowację ogrodzenia.

10. MHKi/Mat/2596

Mogiła powstańców styczniowych pod Ewelinowem

Widok na wysoki drewniany krzyż stojący na polu. Wokół krzyża drewniane ogrodzenie. W tle na linii horyzontu las. Na odwrocie odręczny opis ołówkiem: Mogiła powstańców 1863 r. pod Ewelinowem p. włoszczowski gmina Oleszno.

Zbiorowa mogiła 43 powstańców z oddziału gen. Langiewicza. Pierwotnie była to ziemna mogiła z głazem narzutowym z wyrytą datą 1863 r. i drewnianym krzyżem z napisem: Bohaterom 1863 r. mieszkańcy wsi Ewelinów. W 1983 r. staraniem ZBOWID-u w Łopusznie dokonano renowacji, ustawiono obelisk z czerwonego piaskowca. Ostatniego remontu z inicjatywy mieszkańców i samorządu gminy Łopuszno dokonano w 2002 r. Obecnie znajdująca się na leśnej polanie mogiła wyłożona jest płytami granitowymi, ogrodzona drewnianym płotem, a teren utwardzono kostką brukową.

11. MHKi/Mat/2598

Mogiła powstańców styczniowych w Iłży

Płyta kamienna leżąca pośród bujnej roślinności na zboczu wzgórza przy zamku w Iłży. Na odwrocie opis ołówkiem: Mogiła dwudziestu kilku powstańców 1863 w Iłży.

W tym miejscu pochowani byli powstańcy (faktycznie było ich 5), straceni przez Rosjan na iłżeckim rynku. Ich ciała w tajemnicy przeniesione zostały na cmentarz przykościelny, ale miejsce funkcjonowało jako powstańcza mogiła. Widok sprzed 1938 r., kiedy to na zlecenie Polskiego Towarzystwa Opieki nad Grobami OW Kielce zlecono prace remontowe i wykonano betonowy mur oporowy, ogrodzenie i krzyż. W 2008 r. UM w Iłży wykonał prace remontowe (m.in. nowy granitowy krzyż, schodki i barierki prowadzące do niego).

12. MHKi/Mat/2600

Mogiła kpt. Teofila Władyczańskiego Zaremba na cmentarzu parafialnym w Lelowie

Z lewej i w centrum nagrobki, słabo widoczne w gęstwinie bujnej roślinności, w głębi po prawej widoczna drewniana furtka/?. Na odwrocie opis ołówkiem: Mogiła w Lelowie / Kapitan Zaremba.

Teofil Władyczański, oficer oddziału Z. Chmieleńskiego, został ciężko ranny w bitwie pod Melchowem 30 września 1963 r. Po bitwie dotarł do Lelowa, gdzie zmarł. Został pochowany na cmentarzu parafialnym. Na fotografii miejsce pochówku zaznaczone jest krzyżykiem, brak nagrobka. Lelowskie Towarzystwo Historyczno-Kulturalne we współpracy z Urzędem Gminy ma odbudować mogiłę kapitana Zaremby.

13. MHKi/Mat/2599

Mogiła Karola Sikorskiego (?), powstańca 1863 r. w Koniecpolu

Krzyż widoczny w gęstwinie bujnej roślinności. Na odwrocie napis ołówkiem: W Koniecpolu mogiła Karola Sikorskiego powstańca 1863 r.

Nie udało się dotychczas potwierdzić podpisu. Na cmentarzu parafialnym w Koniecpolu znajdują się dwie zbiorowe mogiły powstańców z oddziałów Józefa Oksińskiego i Zygmunta Chmieleńskiego, lecz nie ma wśród nich Karola Sikorskiego.

14. MHKi/Mat/2601

Mogiła powstańca styczniowego w Niekłaniu

Niewyraźne zarysy miejsca pochówku na tle bujnej roślinności. Na odwrocie nadruk pocztowy i opis ołówkiem: „Mogiła Powstańca 1863 r. w Niekłaniu”.

Miejsce trudne do identyfikacji. Na cmentarzu w Niekłaniu znajduje się mogiła kapitana wojsk powstańczych Stanisława Dobrogojskiego „Grzmota”. Może jest to inna mogiła na tym cmentarzu lub ukazane jest miejsce w obozie powstańczym oddziałów Dionizego Czachowskiego w Skalkach Piekło pod Niekłaniem.

15. MHKi/Mat/2602

Mogiła powstańca styczniowego k. Wąchocka

Widok na kopiec z kamieni, w tle ściana lasu. Na odwrocie opis ołówkiem: Mogiła koło Wąchocka za Rudnikami/?/ – bezimienny powstaniec 1863 r.

Miejsce do identyfikacji.

16. MHKi/Mat/2590

Tablica upamiętniająca miejsce obozowania gen. Mariana Langiewicza w lasach koło Wąchocka.

Widok na drzewo na Polanie Langiewicza, z przymocowaną żeliwną tablicą; na szczycie tablicy orzeł, poniżej napis: OBÓZ JENERAŁA / MARIANA / LANGIEWICZA / 1863; w tle las. Na odwrocie fotografii opis ołówkiem: Wąchock / Tu obozował gen. Langiewicz / w 1863 rok.

Nie tylko miejsca potyczek, straceń i pochówków oznaczano dla upamiętnienia poległych najczęściej ziemnym lub kamiennym kopcem, głazem narzutowym, drewnianym krzyżem. Podobnie starano się uwidocznić i zachować w zbiorowej pamięci miejsca obozowania powstańczych oddziałów. Jednym z takich przedsięwzięć było oznaczenie obozowiska powstańców wokół „dębu Langiewicza” w okolicach Wąchocka. Była to akcja przedsięwzięta przez Stowarzyszenie Weteranów 1863 r. w Radomiu, zakończona poświęceniem pamiątkowej tablicy 21 maja 1925 r. Żeliwna tablica została wykonana w skarżyskiej odlewni Jana Witwickiego. W 1985 r. na polanie postawiono obelisk z pamiątkową tablicą.

17. MHKi/Mat/2603

Miejsce obozowania oddziału gen. Mariana Langiewicza w 1863 r.

Widok na drzewo na Polanie Langiewicza, z przymocowaną kapliczką, otoczone niskim drewnianym płotkiem. Na odwrocie odręczny opis ołówkiem: Dąb Langiewicza Wąchock.

W zbiorze znajdują się jeszcze zdjęcia niezwiązane tematycznie z powstaniem styczniowym. Są to fotografie ukazujące: słup kamienny postawiony dla upamiętnienia bitwy wojsk koronnych z rokoszanami Mikołaja Zebrzydowskiego, stoczonej 6 lipca 1607 r. w Bąkowie, mogiłę Wołyniaków z 1831 r. w Ilży oraz dwie przedstawiające dwór i tablicę kamienną fundacji Joana Piłgowskiego h. Sokola z 1795 r. w Radestowie.

Muzeum Historii Kielc zgodnie ze swoją statutową działalnością gromadzi, opracowuje i udostępnia rozmaite pamiątki przeszłości. Prezentowane fotografie mogą stanowić nie tylko element ekspozycji muzealnej, ale też posłużyć do innych działań mających na celu upamiętnienie miejsc i postaci związanych z powstaniem styczniowym. Jest to pole do współpracy ze środowiskiem naukowym, krajoznawcami, pasjonatami historii regionalnej, lokalnymi władzami, szkołami.

BRAK TŁUMACZENIA